

Aneta Dawidowicz

"Między rzeczywistością polityczną a światem iluzji. Rozważania problemu mniejszości narodowych w polskiej myśli politycznej XX wieku", redakcja naukowa J. Jachymek, W. Paruch, Lublin 2001 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 10, 185-187

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzje. Polemiki. Sprawozdania

Reviews. Polemics. Reports

Między rzeczywistością polityczną a światem iluzji. Rozwiązania problemu mniejszości narodowych w polskiej myśli politycznej XX wieku, redakcja naukowa J. Jachymek, W. Paruch, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2001, ss. 315

Problematyka mniejszości narodowych należy do tych zagadnień, które w ostatnim dziesięcioleciu przeżywały swój renesans. Dzieje się tak głównie z dwóch powodów. Wzmożony wzrost zainteresowania tą problematyką determinowany jest głównie przeobrażeniami społeczno-politycznymi, które narzucają konieczność ogólnonarodowej dyskusji oraz wypracowania przez współczesne ugrupowania polityczne stanowiska wobec tych zagadnień. Taki stan jest także rezultatem specyficznej polityki władz Polski Ludowej, które przez wiele lat konsekwentnie starały się ignorować ten problem.

Obecnie swoistą formą odpowiedzi na zainteresowanie społeczne zagadnieniami mniejszościowymi stały się m.in. pogłębione badania naukowe nad tą problematyką. W ostatnich latach ukazało się wiele prac poświęconych mniejszościom narodowym.¹ Mimo to istnieją wciąż poważne luki badawcze w tej dziedzinie. Wiąże się to ze specyfiką problematyki mniejszościowej, która należy do zagadnień szczególnie trudnych, skomplikowanych i spornych. Świadczą o tym m. in. trudności w jednoznacznym sformułowaniu definicji mniejszości narodowych czy też kryteriów określania ich liczebności. Kontrowersje dotyczą jednak przede wszystkim relacji między państwem a mniejszościami oraz stanu ich świadomości narodowej.

Mimo że pojawiło się wiele publikacji z tego zakresu, to jednak ciągle brakuje opracowań o charakterze syntezy poświęconych kategorii mniejszości narodowych w polskiej myśli politycznej. Dlatego też za szczególnie cenną należy uznać pracę zbiorową pt. *Między rzeczywistością polityczną a światem iluzji. Rozwiązania problemu mniejszości narodowych w polskiej myśli politycznej XX wieku*, która ukazała się pod redakcją naukową Jana Jachymka i Waldemara Parucha.

---

¹ Wśród licznych prac poświęconych tym zagadnieniom ukazały się m.in. następujące tytuły: H. Chałupczak, T. Browarek, *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1939*, Lublin 1998; *Mniejszości narodowe w Polsce*, red. Z. Kurcz, Wrocław 1997; *Polska – Polacy – Mniejszości narodowe*, „Polska Myśl Polityczna XIX i XX wieku”, t. 8, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992; W. Paruch, *Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowski (1926–1939)*, Lublin 1997; W. Mich, *Obcy w polskim domu. Nacjonalistyczna koncepcja rozwiązania problemu mniejszości narodowych 1918–1939*, Lublin 1994.

Celem opracowania jest prezentacja koncepcji i programów mniejszościowych wypracowanych przez różne partie i obozy polityczne na przestrzeni XX wieku. Każdy z Autorów podjął próbę odpowiedzi na pytanie o postulowany charakter stosunków między państwem polskim a mniejszościami w poglądach poszczególnych orientacji politycznych.

Opinie poszczególnych podmiotów politycznych na problem mniejszościowy od zawsze były zróżnicowane i podlegały zmianom. W polskiej myśli politycznej nie istniał jeden problem mniejszościowy, lecz indywidualne, swoiste podejście do konkretnych mniejszości narodowych. Zmienność poglądów w tej sferze była determinowana m. in. brakiem stabilnych stosunków międzynarodowych, ewolucją problematyki mniejszościowej, miejscem danego ugrupowania w życiu politycznym oraz preferowanym porządkiem wartości. Na ostateczny kształt programów narodowościowych miała zatem wpływ zarówno rzeczywistość polityczna, jak i wynikająca z przyjętego systemu wartości wizja przyszłości. W tym też kontekście należy poszukiwać podstaw przyjęcia przez Autorów tytułu *Między rzeczywistością polityczną a światem iluzji*.

Na tę publikację składają się opracowania dziesięciu Autorów, politologów i historyków, skupionych wokół Zakładu Myśli Politycznej Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Tak liczny zespół autorski był konieczny ze względu na dość szeroki zakres chronologiczny (od przełomu XIX i XX wieku aż po schyłek XX stulecia) oraz tematyczny. Należy dodać, że jest to już kolejna i z pewnością nie ostatnia publikacja tego zespołu badaczy.² Wydaje się, że grono lubelskich badaczy konsekwentnie kontynuuje tradycję systematycznych badań nad polską myślą polityczną, zainicjowaną w 1975 roku przez wrocławski ośrodek naukowy. Postulat konieczności stałego prowadzenia badań nad rodzimą myślą polityczną ciągle nie stracił na aktualności.³

Celowym zamierzeniem Autorów stała się zróżnicowana konstrukcja pracy. Jest to podyktowane odmienną specyfiką omawianych okresów tematycznych. Wydaje się, że całość książki można podzielić na dwie zasadnicze części. Część pierwsza składająca się z siedmiu odrębnych, autorskich rozdziałów obejmuje okres od kształtowania się założeń polskiej myśli politycznej aż do 1939 roku. Rozważania te mają charakter problemowy. Kolejno omawiane są propozycje rozwiązań problemu mniejszości narodowych sformułowane przez: Narodową Demokrację (Ewa Maj), ruch konserwatywny (Włodzimierz Mich), obóz piłsudczykowski (Waldemar Paruch), Chrześcijańską Demokrację (Marcin Wichmanowski), ruch ludowy (Jan Jachymek), socjalistyczny (Stanisław Michałowski) i komunistyczny (Krystyna Trembicka). Kolejność prezentowanych orientacji politycznych nie jest dowolna. Zostały one zaprezentowane od najbardziej radykalnych po umiarkowane, aż do upatrujących w mniejszościach środek realizacji celów politycznych.

Część druga pracy zaprezentowana w układzie chronologicznym, składa się z czterech odrębnych studiów, poświęconych wizji mniejszości narodowych w programach partii i organizacji politycznych okresu II wojny światowej (Kazimierz Przybysz), roli i miejscu mniejszości narodowych w okresie powojennym oraz w polityce PZPR (Janusz Wrona). Całość pracy zamyka obszernie opracowanie poświęcone mniejszościom narodowym we współczesnej polskiej myśli politycznej (Alicja Wójcik).

Taka budowa sprawia, że książka ma przejrzysty układ wewnętrzny, adekwatny do zakresu tematycznego i chronologicznego pracy. W II Rzeczypospolitej problematyka mniejszości narodowych zajmowała bowiem bardzo ważne miejsce w myśli politycznej większości istniejących wówczas

² W ostatnim okresie zespół lubelskich badaczy opublikował następujące opracowania: *Pokolenia i portrety. Wzór osobowy ludowca w XX wieku*, red. A. Wójcik, W. Paruch, Lublin 2000; *Więcej niż niepodległość. Polska myśl polityczna 1918–1939*, red. J. Jachymek, W. Paruch, Lublin 2001; *Wizje i realia. Studia nad realizacją polskiej myśli politycznej XX wieku*, red. W. Paruch, K. Trembicka, Lublin 2002.

³ Zob.: H. Zieliński, *O potrzebie i trudnościach badania dziejów polskiej myśli politycznej*, [w:] *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, t. 1: *Polska i jej sąsiedzi*, red. H. Zieliński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 6–7.

ugrupowań politycznych. Każde z ugrupowań politycznych miało własne propozycje rozwiązania kwestii mniejszościowej. Natomiast II wojna światowa oraz jej konsekwencje całkowicie zmieniły obraz mniejszości narodowych w Polsce. W okresie PRL znaczenie tej problematyki uległo znacznemu osłabieniu. Jeszcze inaczej przedstawia się problematyka mniejszościowa w III Rzeczypospolitej. Dlatego też koncepcja i struktura pracy wydają się w pełni uzasadnione.

Pierwszą refleksją, jaka nasuwa się po lekturze książki, jest to, że pozwala ona dostrzec zarówno istotne rozbieżności, jak i podobieństwa w różnych poglądach dotyczących problemów mniejszościowych. Ukazuje ona, jak polska myśl polityczna oscylowała wokół wielu różnych koncepcji, m.in. od równouprawnienia, autonomii, asymilacji, aż po segregację czy wysiedlenia itp. Polityka stanowi bowiem obszar wielu alternatywnych rozwiązań, zaś konstrukcja pracy znakomicie to odzwierciedla. Umżliwia to wykorzystanie jej zawartości do badań komparatystycznych.

Kolejną zaletą pracy jest jej okazała baza źródłowa. Podstawową grupę dokumentów źródłowych stanowiły deklaracje ideowe, uchwały zjazdów i kongresów, dokumenty i programy polityczne, artykuły prasowe, mowy parlamentarne, a także prace teoretyczne i publicystyczne czołowych działaczy i ideologów politycznych. Wszechstronną i różnorodną bazę źródłową omawianej pracy uzupełniają pamiętniki i wspomnienia. Imponujący materiał źródłowy sprawia, że praca dostarcza czytelnikowi nie tylko wielu wiadomości faktograficznych, ale przede wszystkim pogłębia prezentowany temat o szeroką warstwę refleksyjną. Każdy z Autorów zaprezentował najnowsze wyniki swoich badań.

Należy dodać, że w pracy można odnaleźć liczne nawiązania do dzieł literatury pięknej. Fakt uwzględnienia problematyki utworów literackich w toku badania dziejów polskiej myśli politycznej zasługuje na podkreślenie.

Wydaje się, że w pełni zadowala czytelnika stylistyczno-redakcyjna strona rozprawy. Całość wieńczy bardzo starannie przygotowana bibliografia oraz indeks osób. Wspomnieć także należy o dość obszernym streszczeniu w języku angielskim.

Nie ulega wątpliwości, że otrzymaliśmy dzieło bardzo wartościowe, o istotnym znaczeniu dla poznania świadomości politycznej nie tylko naczelnych podmiotów politycznych, ale i całego społeczeństwa polskiego. Analiza polskiej myśli politycznej wzbogaca przecież wiedzę o zjawiskach i procesach politycznych, wskazuje na ich uwarunkowania, istotę i znaczenie zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym.

Omawianą książkę warto polecić wielu kręgom odbiorców. Tym bardziej, że klarowny język publikacji ułatwia jej odbiór. Może ona służyć nie tylko studentom kierunków humanistycznych (do których jak się wydaje jest przede wszystkim skierowana), ale również badaczom myśli politycznej oraz tym czytelnikom, którzy interesują się szeroko rozumianą najnowszą historią Polski. Opracowanie należy polecić również politykom, zwłaszcza że w chwili obecnej ciągle toczy się dyskusja programowa wokół tych zagadnień.

Aneta Dawidowicz

Prasa dawna i współczesna. Praca zbiorowa pod red. B. Kosmanowej, cz. 1–3, Poznań 2000–2002

Trzyczęściowa publikacja powstała w ramach planu badawczego Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM niejako z potrzeby poszerzenia spectrum problematyki poruszanej w trakcie kilku konferencji poświęconych prasie wielkopolskiej. Okazało się bowiem, że zainteresowania autorów zaproszonych do udziału w edytorskim przedsięwzięciu kierowanym przez prof. dr hab. B. Kosmanową wykraczają poza tematykę regionalną oraz sięgają ku przewidywanym tendencjom